

Kustánné Hegyi Füstös Ilona
Múzeumpedagógiai ismeretek III. – Múzeumpedagógiai
foglalkozás
Esettanulmány

Mottó:

„Nemzetet az önmagával való tisztábbajövetelre vezetni:
a hű honfi magas, de bajos hivatása.”
/Br. Kemény Zsigmond 1837. *

A fenti gondolat mindazok számára jelmondattá is válhat, akik szűkebb hazájukban, lakóhelyükön, egy tájház vagy helytörténeti gyűjtemény irányítóiként igyekeznek felnyitni az emberek szemét, a helyi és nemzeti értékek felismerésére, megtartására és továbbélítésére. Így önmaguk is épülvén, közösségüket is meg tudják tartani.

Jóllehet immár 26 éve a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum múzeumpedagógusa vagyok, nap mint nap megélem e sorok igaz voltát, valahányszor gyerekekkel, felnőttekkel találkozom, múzeumi foglalkozásaink során; – főként a *magas* jelzöt illetőleg. A *bajosság* természetesen adódik; viszont, hogy mennyi értelmét látjuk munkánknak, nagymértékben függ személyes hozzáállásunktól és a visszajelzésektől. Szellemi és tárgyi kulturális örökségünk ismerete és szeretete erősíti az összetartozás tudatát bennünk. Gyömrői születésű lévén, saját életemre vonatkozóan is meghatározónak érzem Gáti Géza régész kutató visszaemlékező sorait : „*Gyömrő belterülete, nagy kiterjedésű határa, a szomszédos települések jó része egy földalatti múzeum. Az első nagy mélyszántások idején hatalmas mennyiségben került a felszínre a rejtőzködő múlt megannyi üzenete*”.**

Fontosnak találom e kettős meghatározottságomat felfedni, hiszen az alábbi esettanulmány rendhagyó módon nem *egy* konkrét esetet boncolgat, hanem inkább párhuzamot von *két*, különböző kiindulási pontban gyökerező, de számos vonatkozásban közös *múzeumpedagógiai gondolkodásmód* között. A gyömrői mélyszántások rajtam kívül sok elhivatott honfitársam mélyen szántó gondolataihoz szolgáltak termőtalajul.

A hányatott sorsú Gyömrői Tájház többszöri újra élesztése ezeknek a lelkes szakembereknek köszönhető. Múzeumpedagógiai hitvallásom, törekvéseim, ötleteim, módszereim nagy mértékben köszönhetőek a most 90 éves Édesapám, Hegyi Füstös István gyerekkori történeteinek, helyi anekdotáinak, elbeszéléseinek, melyeket gyerekkoromtól – utólag már tudom, akkori öntudatlan néprajzi gyűjtőként –, magamba szívtam.

A szentendrei Skanzen az egész magyar népi építészetet, lakáskultúrát rendszerezi kiállításában, melyek kiváló és hiteles környezetet és megszámlálhatatlan témalehetőséget biztosítanak a paraszti életmód örökérvényű igazságainak átörökítéséhez. Egyet-egy kiragadva szeretnék bátorítást adni, fényeket felvillantani, megmutatva, hová lehet rövid és egyszerű úton eljutni, bármilyen tájház esetében.

Miért esettanulmány mégis ez az összefoglaló?

- Mert egy (Gyömrőn zajló) közösségi folyamat és helyi cselekvéssorozatok rendszerezett leírásaiból merítem a példákat.
- A múzeumpedagógiai foglalkozások kialakítása szempontjából elemzem őket.
- Szándékomban áll az alábbiakkal segíteni a közösségi munkást abban, hogy eltávolodjon, vagy esetleg „végleg” leváljon arról a szubjektív folyamatról, amelynek sikertelen részese jelenlegi helyzetében, hogy mintegy kívülről, felülemelkedve tárgyilagosan lásson rá az eseményekre, és így meg tudja ítélni, milyen beavatkozás szükséges a jobbításhoz, és annak mik lehetnek a következményei.
- Mert ötletekkel szeretném gyarapítani kollégáim tevékenységét szakmai tapasztalataim megosztásával.
- Mert így nyilván megfoghatóbbá válik a munkánk: – mit, mikor, miért, hogyan tegyünk?
- Cél, hogy magunk is teremtsünk új helyzeteket, vagy az éppen meglévőbe tudjunk szakszerűbben beavatkozni, hatásukat feltárni és értelmezni.
- Módszerfejlesztő munkánkhoz használjuk a konkrét példákat.

Egy múzeumpedagógiai foglalkozás logikai összetevői

- Mit jelent számunkra a múzeumpedagógia? – Melyek a meghatározó tényezői, megkülönböztető jellemzői? Mi adja a minőségét, lényegét?
- Milyen típusú órát szándékozunk tartani? – Lehet új ismeretet feldolgozó, ismétlő, feltáró stb...

TÁJHÁZI AKADÉMIA 2009 - Oktatási anyag

- Mérjük fel a kiválasztott téma kapcsolódási pontjait a célközönséghez, a kiválasztott korosztály tananyagához. Figyelembe kell vennünk: a korosztályi sajátosságokat, a biológiai és mentális érettséget, az érdeklődési kört, az önállóságra törekvés mértékét, a felelősségvállalásra való készséget, a kritikai érzéket, igényt a közéleti szereplésre, valamint az erre jogosító alkalmasságot....
- A tanítás feladata – konkrétum keresése, készségek fejlesztése, az esztétikum és praktikum megláttatása, a gondolkodás pallérozása: a műveletsorok logikáján keresztül.
- Csoportlélektani magatartás formák figyelembe vétele – szövetkezés, vállalkozás, közös munkavégzés, rokonszenvek és ellenszenvek kezelése a feladatok kiosztásakor; viselkedést szabályozó funkciók.
- Szemléltetés – tárgyak, fogalmak, funkciók hármasságában.
- Régebbi ismeretek képzettársító (asszociatív) fölelevenítése.
- Személyes élményekhez, szubjektumokhoz köthető körülmények hangsúlyozása.
- Feloldás – értelemszerűen alkalmazott, gyakori, de nem egyhangú cselekvésre való mozgósítással.
- A gondolatcsere, a közlés, változatos módozatai, célratörő szándékkal.

A múzeumpedagógiai foglalkozás létrehozásának szempontjai

A hely (helység) adottságai:	Gyömrői példák /ötletek/	Skanzenes példák
<i>Objektív elemek</i> Nevezetességek: – a település múltja, történelme, természeti adottságai, jeles épületei, építőanyagai, településszerkezete.	Rézkori leletek, a törökidő, a Rákóczi-szabadságharc, az I-II. világháború emlékei. Halas-tó, Öregfalu, Teleki kastély, a református templom, – föld, téglavályog épületek, – likpincék, sövényfonatos (köntör-falás) melléképületek.	A 19. századi Nyugat-Dunántúli tájegység, erdőségek, falusi iskola, pincék fagerendák, föld, boronafal, „szerek”, „szegek” világa
<i>Szubjektív elemek</i>	II. Rákóczi Ferenc	Móra Ferenc az

TÁJHÁZI AKADÉMIA 2009 - Oktatási anyag

<p>Irodalmi, művészeti nagyságok helyi emlékei, közéleti jeles szereplők esetei, történelmi családok beépülése a közösségi életbe. Közéleti személyiségek és kötődéseik, a jelenben – a falu helytörténései, szellemi tekintélyek, a nyugdíjas klub bevonása, együttműködések helyi szervezetekkel.</p>	<p>emlékműve, beszédének kézírata, Táncsics szállása, a gróf Teleki család kastélya, a Pál képzőművész család köztéri szobrai, Hegyi-Füstös István lelkész, dokumentátor helytörténeti anyaga, a Teleki Gimnázium kiállításai.</p>	<p>Alföld szülötte, A kincskereső kisködmön életre keltett szereplői a foglalkozásokon. (Malvinka néni, Kese kalapos...) Szentendrei iskolákkal témanapok tartása Móra Ferencről.</p>
<p><i>A fenti két adottság eredményeként létrejött elemek</i></p> <p>Egyedi nyelvhasználat, helyi kötődések, helynevek, legendák, anekdoták, népdalok, mondások, mondókák, hiedelmek, babonaságok, értékelésük, mai használatuk, a hagyományok továbbéltetése.</p>	<p>A gyömrői</p> <p>Főszög, Túlsósor,- Szurgyik, -féhaj,- Matyiskút,-kankalék, „<i>Sej, tiszta búzát szedeget a...</i>”, „<i>Amit látok újuljon...</i>”, boszorkánytojás, bába-csomó. Rákóczi ünnepség, történelmi játék a Mánya réten az 1705. július 3-i toborzó beszéd évfordulóján évente.</p>	<p>A Nyugat-Dunántúlon</p> <p>Kerített ház, iskola, cekker, - gyantás fa, Horváth Anna balladája, „<i>Elhozta Isten piros pünkösdi napját</i>”, pünkösdi királynéjárás, szüreti mulatság <i>Mi történt Annával?</i> című középiskolás oktatócsomag.</p>
<p>Kikre számíthatunk a források gyűjtésekor?</p> <p>Idős emberek, pedagógusok, helytörténészek, könyvtárosok, pedagógusok, néprajzosok, lelkészek, helyi kutatók, művészek, történelmi családok leszármazottai, helyi főiskolai és egyetemi hallgatók, gyerekek (mint közvetítők) segítségére.</p>	<p>Mészáros Mihályné, Kaposvári Kálmán, Baksa László, Karsai Istvánné (Bözsi néni), Palotai Sándor, Deczky Júlia, - Teleki Miklós és Géza, - a gyömrői diákok adatközléseire.</p>	<p>A tájegység felelős muzeológusa, Bíró Friderika, a múzeumi épületek régi tulajdonosai, a ma ott élő lelkészek, személyes tapasztalatok szakirodalom, könyvek segítségére</p>
<p><i>Egyéb forráslehetőségek</i></p>		
<p>Hogyan bővíthetjük a Tájházat mint kutatóbázist?</p> <p>Az újabb tárgyi adományok,</p>	<p>Előtalált</p>	<p>Gyűjtött</p>

TÁJHÁZI AKADÉMIA 2009 - Oktatási anyag

<p>szellemi adalékok folyamatos gyűjtésével, befogadásával, beillesztésével, kellő propagandával, népszerűsítéssel (verbálisan, személyesen, médiákon keresztül).</p>	<p>viseleti darab, mezőgazdasági eszköz, új képzőművészeti alkotás, mondóka, dal, étkezési szokások gyűjtésével, helyi TV, Rádió, újságok, országos híradás, honlap, szakkörök bevonásával.</p>	<p>demonstrációs használati tárgyak raktár készletének bővítésével, vizesnyolcas-locsolók, ülcsi gyerekruhák, mesék, dalok, segédanyagok beszerzésével, személyes tapasztalatok továbbadásával, médiák, internet útján.</p>
<p>Mikor, milyen témát válasszunk a múzeumpedagógiai hasznosításhoz?</p> <ul style="list-style-type: none"> – Ha van tárgyasult kiindulópont (pl. használati tárgy, szituáció, építmény, kiállítás), – a helységhez kapcsolható történelmi, irodalmi, ipartörténeti, természeti vonatkozás, vagy vannak – a település iskoláinak tananyagához való kapcsolódási pontok (Névadók). 	<p>A víz mint az élet feltétele (<i>életmódhoz kapcsolva</i>)</p> <ul style="list-style-type: none"> – Vizes rocska a vízpadon az ajtó mögött – teherhordás, ivás, tisztítás, tisztálkodás, főzés, artézi kút. – Rákóczi gyömrői Szózata, – a Téglagyár, majd a víz feltörése, – a tófürdő létrejötte, – történelem tanításkor a régészeti kutatások leletek, dokumentumai, - a II. világháború „páncélos árka”. 	<p>Víz, víz, tiszta víz... (<i>a közösségi élethez társítva</i>)</p> <ul style="list-style-type: none"> – A Nyugat-Dunántúl tájegységben : kerekas közkút, tóka (vízgyűjtő tavacska), dézsa, vizeskorsó.
<p>Személyes kötődések</p> <p>érzékeltetése, hangsúlyossá tétele (a családon vagy életmódon keresztül) – az összetartozástudat erősítése, közösségépítő szerepe.</p> <ul style="list-style-type: none"> – A jelenlegi <i>szokásrend</i> gyökerei, továbbéltetése (pl. életfordulók: keresztelők, párválasztás, temetés) 	<p>Valaha élt</p> <ul style="list-style-type: none"> – bábák, téglagyári munkások neve, – vásárolás, – aratási, szüreti szokások föllevenítése, búcsúk, – cselédélet (a falu földbirtokosainál), – újjá alakult cserkészcsapat, – lakodalmi szokások, rigmusok, szövegek 	<p>Deák Ferenc,</p> <ul style="list-style-type: none"> – a haza bölcse, az iskola kialakítása, – Eötvös József 1868-as közoktatási törvénye – a szerek elnevezése családnevek után, – a <i>füstökonyha</i> és egy mai konyha összehasonlítása, – a nagycsalád régen

TÁJHÁZI AKADÉMIA 2009 - Oktatási anyag

	– temetkezési szokások, „csendítés” harangszóval	és ma
<p>„Tárgykereső” feladatlapok összeállítása fotók alapján, a választott tematika logikáját követő útvonalon, játékos feladatokkal</p> <p>1. Tematikus tájházi tárgykereső (pl. mezőgazdasági tevékenységek, háztartási munkák, párválasztás, gyerekvilág) – kiegészítő gyakorlati foglalkozás</p> <p>2. Egy kiválasztott iskolai korcsoport tananyagához kapcsolódó „Útravaló” füzet összeállítása a településen fotókkal beazonosítható jeles építmények, épületek, tárgyak fölkeresésére, feladat megoldással.</p> <p>– kiegészítve gyakorlati tevékenységekkel</p>	<p>Miből állt – <i>a tisztaszoba berendezése?</i> funkciója, használata, pl. gyermekágyas anya esetében, házasságlevél, komatál, bölcső. – <i>a menyasszony hozománya?</i> (láda, vászon nemük, ágy nemük, szemfödél) – a kendermegmunkálás eszközei, a szövés technikája</p> <p><i>Időutazás a gróf Széki Teleki családdal</i> – a 18.századtól a 20. század közepéig határrész birtok a Canova síremlék a református templom a Nagykastély – (Teleki Sámuel építtette). a Teleki –kriptá, Borbély János koronaőr sírja a falusi Öregtemető- ben, a régi Gazdakör, a református Gyülekezeti Ház (ma II, Rákóczi F. iskola). A Kiskastély, cserkészfeladatok idézése helyi gyűjtés alapján. Szerepjáték rögtönzése, mikor dr. Teleki László gróf előadást tart a Gazdakörben, stb.</p>	<p>A ravatalos ház berendezése, a tárgyak jelentése (tükör letakarása, vizes vödör a koporsó alatt)</p> <p>Alsósoknak a Néprajzi Látványtárban lévő a <i>Heted 7 játék</i> kiállításra épülő tárgykereső feladatlap <i>Gazdálkodó</i></p> <p>A Skanzen szabadtéri kiállításában <i>Tárgykeresők</i> <i>Szőröstül-bőröstül</i> <i>Fémes-fényes</i></p>

A múzeumpedagógiai foglalkozás megvalósításának tényezői

Motiválás

- a Tájház megmozdulásaival, gyerekeknek is szóló programjaival vonzóvá tenni a lehetőséget – a helység közössége érezze saját ügyének a tájházhoz kapcsolódó eseményeket, megmozdulásokat
- a témától függ, de a megvalósítás minden esetben élményszerű, tapasztalati legyen
- személyes érintettség érzésének kialakítása – családokat, kisebb közösségeket, célcsoportokat megszólító témákkal, eseményekkel.

Feladatok

- célzott feladatokkal ösztönözni a nemzedékek közötti párbeszéd erősítését
- a téma érzékletes feldolgozása – minden érzékszervre kiterjedő aktivizálás
- egyszerű, érthetően megfogalmazott, reálisan végrehajtható feladatok
- sikerélménnyel végződő – tovább cselekvésre sarkalló.

Kapcsolatok

- a helyi óvodák, iskolák bevonásával – diákok (önállóan végzendő tevékenységek, feladatok), pedagógusok (foglalkozások vezetése, szülőkkel való kapcsolattartás),
- művészeti csoportok bevonásával – művészek, tagok (Pál Mihály Baráti Kör) – foglalkozásvezetőként,
- nyugdíjas klubok – anyaggyűjtésnél, konzultáció a kidolgozás mikéntjéről, foglalkozásvezető, vendég.

A múzeumpedagógiai foglalkozás forgatókönyvének vázlata

Az elkészítés szempontjai

- a hármas tagoltság (előkészítés, megtartás, visszacsatolás)
- tanóra-szerkezetűen és léptékben – az iskolai órarendbe építetten, de a tájházban
- dramatizálás, más területekhez való koncentráció eszközeinek közbeiktatásával (kisebb jelenetek szituációs játékkal, nagyobb események forgatókönyv szerint)

(Lásd a 4.a., 4.b. számú mellékletekben: a Falusi iskola és tanítólakás című Múzeumpedagógiai foglalkozás forgatókönyve)

Objektív módszerek

Kommunikáció

- viseletekbe történő beöltözéssel – az átélhetőség erősítése (vizuális hatás)
- műsor, életkép önálló elkészítése, bemutatása – közösségformálás

TÁJHÁZI AKADÉMIA 2009 - Oktatási anyag

- helyi médiák által rendszeres közvetítés, propagálás – identitástudat erősítése
- plakát készíttetése a diákokkal egy-egy eseményről, majd terjesztésük – személyes érintettség.

Dokumentálás

- interjú, riport készíttetése – ennek dokumentálása és a közösség elé tárása (emberi kapcsolatok megerősítése),
- riportfilm vagy dokumentum film készítése,
- megfigyeltetés – tematikusan összeállított tevékenységek folyamatos dokumentálása,
(pl. hagyományos építési technikák, mesterek tevékenységei, stb.),
- az időszerűség erősíti a jelentéstartamot (évfordulók, naptári ünnepekhez kapcsolódó események, a gazdasági évkör tevékenységei, a tananyaghoz kapcsolódás aktualitása korosztály és tananyag szerint)

A Tájház helyiségeinek „újra hasznosítása” – pl. a hátsó szoba mint kiállítóhely

- Kihelyezett iskolai óra, baráti körök összejövetelei – csűr, pajta : táncház, lakodalom

A múzeumpedagógiai foglalkozások eredményei – visszacsatolásuk

- Fogalmazások, rajzok, tablók készítése (pl. Gyömrőn: Tizenévesek választották – Gyömrői örökségeink című tábló összeállítása a város nevezetességeiből)

Az öregfalusi II. Rákóczi Ferenc Általános Iskola hagyományőrző csapata a Rákóczi Népe nevet választotta, és tagjai a Magyarország Felfedezői Szövetségnek. Idézzünk most a legifjabb gyömrői polgárok vallomásaiból:

*„Legszebb örökségem a Mánya-réti emlékmű, ahol évről-évre megújítom fogadalmam. Én olyankor mindig Rákóczira gondolok.” „A Tájház azért örökségem, mert felidézi nekem, hogy milyen szép élete volt őseinknek.”****

A nyitó gondolatra szépen rímel a diákok megfogalmazása, mely a szűkebb és tágabb értelemben vett haza szeretetét mutatja. II. Rákóczi Ferenc fejedelem A Gyömrői beszédben pedig így lelkesít: *"Nem kívánok birodalmat, nem kincset tületek, s nem egyebet: az igaz bátor magyar szívet, hogy az magaméval összvekapcsolván, veletek éljek és haljak!"*****

Idézetek

* Dékány István: A magyarság lelki arca. Magyar néplélektani rajzok. Budapest, Atheneum 1942. 1.p.

TÁJHÁZI AKADÉMIA 2009 - Oktatási anyag

** Szerk.: Rakó József: Gyömrő évszázadai. 14. p.

*** Szerk.: Rakó József: Gyömrő évszázadai. 196.p.

**** II. Rákóczi Ferenc: A Gyömrői beszéd. Kézirat részlet